

РОЛЬ ІНТЕРНЕТУ У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Чупрій Леонід Васильович,
кандидат філософських наук, доцент

• Досліджено вплив Інтернету на формування історичної пам'яті Українського народу. Розглядаються шляхи популяризації вітчизняної історико-культурної спадщини, зокрема історичної літератури, музейних експозицій у віртуальному просторі.

Ключові слова: Інтернет, історична пам'ять, інформаційні технології.

Мета статті – проаналізувати вплив Інтернету на формування історичної пам'яті Українського народу та окреслити шляхи підвищення ефективності використання інтернет-технологій під час реалізації державної політики пам'яті.

Слід зазначити, що дана проблематика тільки останнім часом почала розроблятися у вітчизняній науці, хоча окремі аспекти розглядалися у працях багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників. Зокрема теоретико-методологічні підвалини дослідження інформаційної сфери відображені у працях Н. Вінера, Д. Белла, Д. Мангейма, Р. Річа, О. Тоффлера, Ж. Гоне, М. Кастельса, Ж.-Ф. Ліотара, Р. Чілкота та ін. Дослідженням проблем розвитку історичної пам'яті займалися такі учені, як: В. Вашкевич, Я. Грицак, І. Дзюба, Л. Залізник, Ю. Зерній, З. Когут, С. Кульчицький, А. Портнов, Р. Шпорлюк, Н. Яковенко та інші.

Розвиток інтернет-технологій є однією з головних засад функціонування інформаційного суспільства. У цьому контексті Україна як країна, яка позиціонує своє входження в європейський інформаційний простір, повинна активніше використовувати можливості Інтернету в різноманітних сферах свого життя, зокрема для посилення ефективності державної політики пам'яті. Саме ЗМІ є основним джерелом поширення інформації і мають значний рівень довіри серед населення. На сьогодні саме Інтернет більшість українців вважають найбільш об'єктивним джерелом інформації. За даними соціологічного дослідження, що проводила дослідна компанія iVOX у червні 2009 р., респонденти дійшли

висновку, що або Інтернет–ЗМІ так само об'єктивні, як і традиційні ЗМІ (даний варіант відповіді відзначили 33 % респондентів), або є навіть більш об'єктивними (цієї думки дотримуються 39 % респондентів) [1].

За результатами останніх досліджень (грудень 2008 р.), проведених компанією ComScore, нині світова інтернет-аудиторія складає приблизно 1,5 млрд осіб [2]. Аналізуючи український національний сегмент Інтернету, ми можемо відмітити його стабільне зростання У 2008 р. кількість українських веб-сайтів сягнула 41,5 тис. (порівняємо: наприкінці 2007 р. – 40,3 тис., у 2006 р. – 36,0 тис.), кількість реальних хостів у національному домені мережі Інтернет – 215,5 тис. (у 2007 р. – 200,5 тис.), кількість діючих доменів в українському сегменті мережі інтернет – 89,2 тис [3]. І хоча Україна на сьогодні має не дуже високі показники охоплення населення Інтернетом порівняно з іншими країнами (близько 18 користувачів на 100 жителів), але в контексті зростання інтернет-аудиторії ми маємо досить значні перспективи.

Аналізуючи більшість українських сайтів, можемо умовно виділити певні групи сайтів, що, висвітлюючи історичну тематику, сприяють формуванню історичної пам'яті Українського народу.

1. Сайти державних структур, що відповідають за формування історичної пам'яті. Зокрема це сайт Українського інституту історичної пам'яті (<http://www.memo.gov.ua>), Міністерства культури та туризму України (<http://mincult.kmu.gov.ua>), сайти Президента України, Верховної Ради України, Кабінету

Міністрів України, обласних адміністрацій та інші, де висвітлюються нормативно-правові акти та офіційні заходи щодо відзначення певних історичних подій чи вшанування визначних українських діячів. Значну роботу з відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу проводить Український інститут історичної пам'яті. Він активно досліджує проблематику Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, національно-визвольного руху ХХ ст., Другої світової війни. За його підтримкою створено низку сайтів на згадану тематику, передусім Голодомор (<http://www.holodomor33.org.ua/>), «Реабілітовані історією» (<http://www.reabit.org.ua>) та інші. Український інститут національної пам'яті за останні роки підготував ґрунтовні наукові видання, серед яких слід відмітити «Національну книгу пам'яті жертв Голодомора 1932–1933 років в Україні», що складається з 19 томів і включає 800 тисяч імен.

2. *Сайти наукових інституцій.* Це сайти Інституту історії України НАН України (<http://www.history.org.ua/>), історичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (history.univer.kharkov.ua), Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (<http://www.iio.npu.edu.ua/index.php>), інші. Досить цікавим і змістовним є сайт Інституту історії України, на якому висвітлюються матеріали щодо історичного минулого нашої країни з давніх часів і до сьогодення. Дана установа активно займається видавничою діяльністю: видано 59 монографій та низка колективних видань, серед яких варто згадати «Звід пам'яток історії та культури України», е-Енциклопедія історії України, Електронний архів Голодомору в Україні 1932–1933 рр., «Реабілітовані історією» та інші.

3. *Сайти громадських організацій* – сайти Всеукраїнського товариства «Меморіал» ім. В. Стуса (memorial.kiev.ua), Товариство пошуку жертв війни «Пам'ять» (www.memoria.com.ua), Центру досліджень визвольного руху (<http://www.cdvr.org.ua/about.php>), Центру розвитку музейної справи (prostir.museum/center/ua), Українське товариство охорони пам'яток історії та культури (www.pamjatky.org.ua/AboutUs/utopik.aspx), Інституту суспільних досліджень (<http://www.ukrterra.com.ua/friends.htm>), Всеукраїнського товариства «Просвіта» (prosvitjanyp.org.ua), численних козацьких організацій та інші. Аналізуючи діяльність організацій історичного спрямування, маємо від-

значити значні досягнення в контексті формування історичної пам'яті нашого народу, які висвітлюються на відповідних сайтах. Результатами дослідної роботи Київського «Меморіалу» стали десятки публікацій, віднайдено масу архівних документів. Ця робота вилилася у створення Музею советської окупації, який має три експозиції: «Забуттю не підлягає. Хроніка комуністичної інквізиції 1917–1991», «Київський мартиролог», «Українські Соловки». Значну дослідну роботу проводить Товариство пошуку жертв війни «Пам'ять», основною метою якого є виявлення та перепоховання жертв воєнних дій періоду Першої та Другої світових воєн, Українсько-польської війни 1918–1919 рр., боротьби УПА 1940–1950-их рр. на території Західної України, визвольних змагань, політичних репресій, відновлення та впорядкування меморіальних (військових) цвинтарів, наукове дослідження ходу бойових операцій та конкретних місць боїв тощо.

Чималу наукову та просвітницьку роботу в контексті вивчення та популяризації вітчизняної історико-культурної спадщини здійснює Українське товариство охорони пам'яток історії та культури (УТОПШК). Товариство виступило засновником і видавцем інформаційно-методичних бюлетенів та журналів «Пам'ятки України: історія та культура», «Вісник УТОПШК», «Київська старовина», «Відлуння віків» та кількох наукових і науково-популярних видавничих серій.

4. *Сайти бібліотек.* Найбільш потужні сайти мають Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua/library/>), Національна парламентська бібліотека України (http://www.nplu.kiev.ua/ua/resources/dig_lib.html), Державна історична бібліотека України (<http://www.dibu.kiev.ua/>), Українська історична бібліотека (<http://www.ukrhistory.narod.ru/>). Також є сайти, де представлена історична література, зокрема сайт «Історія України» (<http://www.uahistory.kiev.ua/>), «Ізборник» (<http://litopys.org.ua/>), «Мислене древо» (<http://myslenedrevo.com.ua/>). Особливо варто виділити електронний проект «Ізборник», який ставить своїм завданням популяризацію серед населення України електронних версій давніх творів української історії з метою показу єдності, спадковості і тожності української літератури на основі цілісного культурно-історичного процесу.

Найбільш потужне представництво в Інтернеті має Національна бібліотека України

ім. В. І. Вернадського. У ній знаходиться 15 млн одиниць зберігання. На інтернет-порталі представлено 3,5 млн бібліографічних і 300 тис. реферативних записів, а також 60 тис. повних текстів документів; у інтернет-середовищі – 700 тис. публікацій. Бібліотека започаткувала цікавий проект з історії – вона представляє електронні версії деяких рідкісних стародруків, передусім Львівського Апостола 1574 р., Київських глаголичних листків (IX–X ст.), Почаївських стародруків, Пересопницького Євангелія (1556–1561). Слід відмітити й створення у бібліотеці системи наукових електронних видань «Бібліотека – суспільству»; проект «Пам'ять України» та деякі інші. Національна парламентська бібліотека України розпочала реалізацію проекту зі створення страхових цифрових копій рідкісних і цінних видань з фонду Бібліотеки та формування електронної бібліотеки. На сьогодні оцифровано 229 видань (45994 сторінок).

Але в цілому вітчизняні бібліотеки представляють незначну кількість своїх фондів в Інтернеті, значно відстаючи в цьому напрямі від Росії та країн Європи. Наприклад, Російська державна бібліотека має 43 млн одиниць зберігання, об'єм фонду електронних копій наукових видань на початок 2009 р. складає близько 400 тис. документів і постійно поповнюється. Фонди Електронного читального залу Президентської бібліотеки ім. Б. М. Єльцина включають понад 42 тис. одиниць зберігання: електронних копій рідкісних історичних документів і книг, а також маловідомих архівних матеріалів, раніше закритих для широкого кола читачів.

Усі ці напрацювання здійснюються в контексті реалізації Федеральної цільової програми «Електронна Росія на 2002–2010 рр.» Її метою визначено підвищення ефективності функціонування науки, економіки, державного керівництва і місцевого самоврядування. На виконання цієї програми реалізується також проект «Пам'ять Росії», який передбачає створення та поширення електронних копій найбільш цінних, рідкісних, історично та національно значущих примірників книг, рукописів, карт, образотворчих і музичних матеріалів.

Українські бібліотеки повинні активніше звертатися до значних зарубіжних досягнень у даній сфері, зокрема потрібно орієнтуватися на напрацювання інших країн з оцифрування бібліотечних фондів. Уперше формування цілісного зібрання друкованих книг у електронній формі було розпочато 1971 р. в Ілліной-

ському університеті (США) М. Хартом (проект «Гутенберг»). У США з 90-их років XX ст. існують такі проекти, як «DLI» (Digital Libraries Initiative – Ініціатива цифрових бібліотек) – за підтримки Національного наукового фонду, Агенції перспективних досліджень у сфері оборони та Національної агенції з аеронавтики і космічного простору – та проект «Пам'ять Америки», який було започатковано за ініціативи Бібліотеки Конгресу та 15 університетських книгозбірень Національної федерації цифрових бібліотек. «Пам'ять Америки» включає 44 історичні колекції загальним обсягом понад 1 млн документів, однак має виключно меморіальний характер.

В європейських бібліотеках також проводиться значна робота з цього напрямку. Британська бібліотека оцифрувала 80 % повнотекстових видань. У Національній бібліотеці Франції 2006 р. було переведено в цифровий формат та викладено на веб-сайті 80 тис. текстових робіт. Вартість їх оцифрування оцінюється у 80 тис. євро [4].

У листопаді минулого року відбулося офіційне відкриття Європейської цифрової бібліотеки – Europeana (<http://www.europeana.eu/portal/>). «Ідея цього проекту, – за образним висловом єврокомісара В. Редінг, – полягає у тому, щоб інформаційні технології надали можливість кожному долучитися до європейської колективної пам'яті за допомогою одного кліку мишкою». Europeana надаватиме вільний та швидкий доступ до європейської культурної спадщини та шедеврів в єдиній багатомовній віртуальній бібліотеці. Понад 1000 культурних установ з 27 країн Європи надали матеріали для того, щоб зробити доступними в режимі онлайн понад 2 млн книг, карт, записів, фотографій, архівних документів, малюнків та кінофільмів. Одне з завдань політики Комісара ЄС з питань інформаційного суспільства та ЗМІ Вівіан Редінг – досягнути 10 млн оцифрованих об'єктів на Europeana до 2010 р. На подальшу роботу над віртуальною бібліотекою Єврокомісія має надати понад 200 млн євро [5]. Україна тільки починає робити певні кроки у цьому напрямі. Зокрема держава приєдналася до Хартії ЮНЕСКО про збереження цифрової спадщини, прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», але до цього часу в нашій країні не розроблена національна стратегія оцифрування національної культурної спадщини та збереження цифрового контенту.

5. *Сайти музеїв*. Нині в Україні діють 437 музеїв, з них 128 – історичного профілю (археологічні, військово-історичні, етнографічні, краєзнавчі, меморіальні тощо). Проте в Інтернеті українські музеї представлені недостатньо. З 437 музеїв тільки 97 мають власні сайти (23 – київські музеї, 74 – регіональні музеї). Проаналізувавши більшість вітчизняних музейних сайтів, можна зробити висновок, що вони досить-таки відстають від подібних європейських сайтів. Чимала частина з них має лише декілька розділів, з яких ми дізнаємося про історію даного музею, розпорядок роботи, тематику виставок та прочитати перелік експонатів, які знаходяться в музеї, часто без їх зображень. Здебільшого музейні сайти одномовні (на українській мові), а частина мають українську та російську версії. Більшість сайтів українських музеїв не мають англійськомовної версії, що значно зменшує туристичну привабливість України у світі.

На жаль, вітчизняні музеї помітно відстають від музейних закладів зарубіжних країн у контексті використання сучасних інтернет-технологій для представлення своїх експозицій у віртуальному просторі. Більшість зарубіжних музеїв пропонують інтернет-користувачам віртуальні екскурсії. Наприклад, віртуальна програма Лувру вважається однією з найкращих. За допомогою 3D технологій можна прогулятися галереями Лувра і роздивитися його шедеври. Таким чином, економиться від € 6 до € 13 за реальний вхід на територію музейного комплексу. Подібну послугу надає й Російський Ермітаж. Погуляти його поверхами можна за допомогою програми Java-апплет HotMedia. Звісно, не всі музеї так легко відкривають доступ до своїх колекцій. Переважна частина обмежується викладкою оцифрованих зображень шедеврів – наприклад, Британський музей або наданням аудіо-записів, як у американському Музеї сучасного мистецтва.

Досить значний вплив на формування національно орієнтованого історичного наративу здійснюють засоби масової інформації, зокрема їх інтернет-представництва. У вітчизняних ЗМІ можемо відмітити тенденцію до посилення висвітлення питань історичного минулого нашої країни, що сприяє зникненню низки «білих плям» в історії України, зростанню національної самосвідомості українського народу. Крім окремих програм та публікацій відзначимо досить цікаві проекти: «Україна Інкогніта», «Дві Русі», «Війни і Мир» (газета

«День»), «Історія» (тижневик «Дзеркало тижня»), «Україна молода», серіал «Невідома Україна» (5 канал), «Україна: історія українських земель» (телеканал «Інтер») та інші. Вкажемо й публікації на історичну тематику у таких виданнях, як «Високий замок», «Україна молода», інтелектуальних часописів «Критика», «Україна модерна», «І», спрямованих на конструювання національної пам'яті. На жаль, зусилля цих друкованих ЗМІ нівелюються публікаціями відверто антиукраїнського толку серед інших видань («Сільські вісті», «Факти» «Сьогодні», «Донбасс», «Крымская правда» тощо).

Аналізуючи значну кількість україномовних сайтів на історичну тематику, необхідно також окреслити значну кількість російськомовних сайтів згаданої тематики: як вітчизняних, так і російських. У такій ситуації природним конкурентом Уанету стає російський сегмент вебу – Рунет, який, будучи значно розвиненішим й насиченішим інформаційно, донині легко перебирає на себе більшу частину української аудиторії, в тому числі й з історичної тематики.

Російські сайти часто представляють дещо однобічний підхід щодо висвітлення деяких історичних подій чи постатей. Власне, це стосується найбільш болючих і суперечливих питань, пов'язаних з історією наших країн, а саме Полтавської битви та трагічної постаті гетьмана України Івана Мазепи, Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, визвольної боротьби ОУН–УПА, насамперед під час Другої світової війни, інші. Звичайно, це досить складні питання, але для знаходження порозуміння між нашими країнами ми повинні прагнути до діалогу і вироблення об'єктивної позиції щодо оцінки певної історичної події чи історичної постаті. У цьому контексті слід відмітити такі російські сайти, що намагаються об'єктивно зобразити історичні події і позитивно ставляться до прагнення України мати своє бачення історії. Зокрема на сайті «Historic.Ru» у статті «Профессоры-историки просят Ющенко содействовать формированию украиноцентричной концепции истории» [6], зазначається, що історики стурбовані спробами відстоювання сталінсько-брежнєвської концепції історії війни, нападками на підручники історії за їх «антирадянськість» і засуджують антипедагогічні плани повернення до «єдиного державного» підручника історії. На сайті російської радіостанції «Ехо Москви» відомий письменник М. Веллер зауважує про необ'єктивне і упереджене відображення в радян-

ських і сучасних російських підручниках по-статей певних українських національних діячів, зокрема С. Бандери: «У нас необыкновенно плохо знают историю Второй мировой войны. В советских учебниках можно было читать, что Степан Бандера активно сотрудничал с фашистами, был пособником. Когда читаете, что практически всю войну Бандера сидел в немецком концлагере, то испытываешь... как это так» [7]. На сайтах «Каспаров. РУ», «POLIT.ru», «Грани. Ру» та інших подається заява міжнародної громадської організації «Меморіал» щодо реакції російської влади на резолюцію Парламентської асамблеї ОБСЄ «Возз'єднання розділеної Європи». У заяві вказується: «Вместо того, чтобы искать «антироссийские выпады» там, где их нет и в помине, следовало бы озаботиться проблемами увековечения памяти жертв нацизма и сталинизма, проблемами открытия архивов, хранящих документы о государственном терроре» [8]. Як бачимо, поступово налагоджується позитивний діалог між російськими та українськими істориками. Зокрема створена Міжнародна асоціація директорів історії країн СНД, під егідою якої видана книга «Історія Росії» (за ред. академіка А. Чубаряна) українською мовою, готується видання «Історії України» російською мовою. Так, відбулися спільні міжнародні конференції з історичної тематики, зокрема у листопаді 2009 р. – Міжнародна українсько-російсько-французька конференція «Національні історії та історична пам'ять. Перехресний погляд з України, Росії і Франції», метою якої було обговорення і знаходження порозуміння щодо суперечливих проблем історичної пам'яті націй.

Висновки та пропозиції

Засоби масової інформації та зокрема Інтернет значною мірою впливають на формування історичної пам'яті Українського народу. Але їхній потенціал не використовується повною мірою. Потрібно активізувати зусилля відповідних державних структур на підвищення ефективності використання ЗМІ та зокрема Інтернету в даній сфері, насамперед посилити державний протекціонізм через відношення до масових друкованих та електронних видань, створення національної стратегії оцифрування національної культурної спадщини та збереження цифрового контенту, зокрема створення електронних бібліотечних фондів української книги (в тому числі історичної тематики). Відповідними державним структурам слід розробити заходи щодо забезпечення умов інтеграції вітчизняних електронних бібліотечних ресурсів з зарубіжними бібліотечними фондами, представленими в електронному вигляді. Потрібно активніше здійснювати сприяння розвитку національної книжкової індустрії, популяризації української книги: історичної романістики в ЗМІ та Інтернеті тощо. Необхідно також розробити Програму популяризації вітчизняної історико-культурної спадщини, зокрема музейних експозицій у віртуальному просторі. Реалізація цих проєктів сприятиме підвищенню ефективності державної політики пам'яті та формуванню позитивного іміджу України як європейської країни з багатою культурно-історичною спадщиною.

Використані джерела

1. Використання Інтернет в Україні, Інтернет-безпека та Інтернет-залежність [Електронний ресурс] // Додаток компанії iVOX. – Режим доступу : http://www.ivoxgolos.com.ua/_2.html
2. Число інтернет-користувачів у світі наближається до 1,5 млрд [Електронний ресурс] // Портал неполітичних новин. – Режим доступу : <http://ngo.donetsk.ua/world/94>
3. Підбито підсумки роботи галузі зв'язку та інформатизації за 2008 р. [Електронний ресурс] // Міністерство транспорту та зв'язку України. – Режим доступу : <http://www.mintrans.gov.ua/uk/show/order.html>
4. Палагеша, Н. Цифрова бібліотека для всієї Європи / Н. Палагеша // Дзеркало тижня. – 2008. – № 6. – С. 16–18.
5. «Європеана»: ЄС «оцифровує» свою культурну спадщину [Електронний ресурс] // Радіо «Свобода». – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article>.
6. Профессоры-историки просят Ющенко содействовать формированию украиноцентричной концепции истории [Електронний ресурс] // Historic.Ru. – Режим доступу : http://historic.ru/news/c0035_1.shtml
7. Можно ли считать героем человека, которого в другой стране считают террористом и убийцей? [Електронний ресурс] // Радиостанция «Эхо Москвы». – Режим доступу : <http://www.echo.msk.ru/programs/klinch/628372-echo/>
8. В защиту ОБСЕ [Електронний ресурс] // Каспаров. Ru. – Режим доступу : <http://www.kasparov.ru/material.php?id=4A5B405C7695C>